

Beklijft Gentle Teaching?

Gentle Teaching is een mooie leer. Maar hoe diep zitten de basisprincipes van deze leer bij de medewerkers? De Prinsenstichting ging na hoe effectief haar introductiecurssussen zijn.

door Laurence van Rossum, Simone Schipper, Roos Sturop,
Johanna Plug en Desiree Martius

foto Prinsenstichting

Binnen de Prinsenstichting (een instelling voor mensen met een verstandelijke beperking) vormen de basisprincipes van Gentle Teaching het uitgangspunt voor de zorgverlening. Gentle Teaching richt zich op het ontwikkelen van veilige en liefdevolle relaties. Wij wilden weten hoe Gentle Teaching op een effectieve manier kan worden ingevoerd. Daarom is in 2005 een praktijkonderzoek gestart om de invoering van Gentle Teaching binnen de Prinsenstichting te toetsen.

Hierbij zijn de volgende vragen bekeken. Hoe effectief is de invoering van Gentle Teaching op de vaardigheden van begeleiders? Wat is het effect van het werken volgens Gentle Teaching op de waarneming en vaardigheden van begeleiders? Hoe kunnen we deze waarneming verder ontwikkelen en de vaardigheden verbeteren?

Dit artikel geeft een overzicht van de analyse, conclusies en aanbevelingen uit de antwoorden op deze vragen.

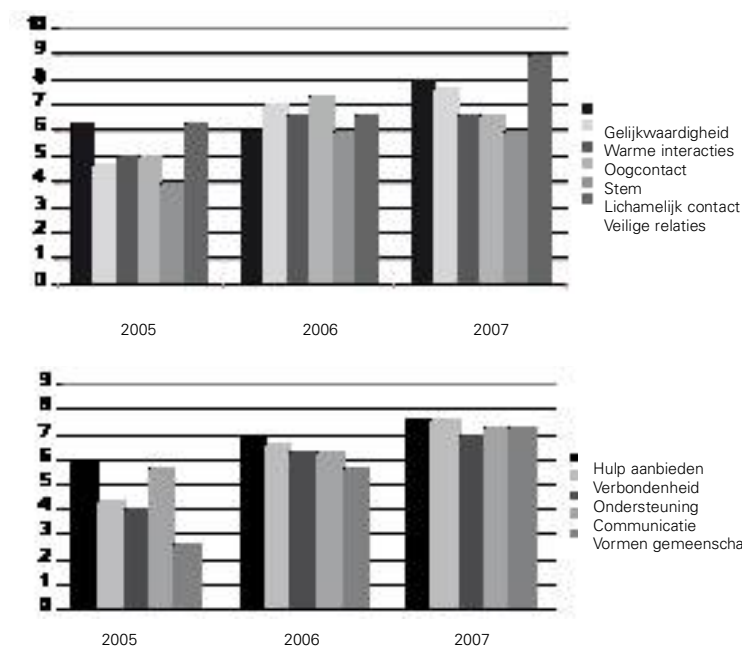
Vaardigheden van begeleiders

De invoering van Gentle Teaching bestaat onder meer uit een basis-cursus en een na-traject. In augustus 2005 is in een woning van de Prinsenstichting gestart met een nieuw samengesteld team (zonder ervaring met Gentle Teaching) en met een nieuw gevormde cliënten-groep. Na de start zijn video-opnames gemaakt van dagelijkse interacties tussen begeleiders en cliënten. Gedragingen van de begeleider zijn gescoord volgens items uit de evaluatielijst Cultuur van de woning (gelijkwaardigheid, oogcontact, lichamelijk contact, gebruik stem, veilige relaties, interacties, verbondenheid, ondersteunen, communicatie, gemeenschapsvorming en aanbieden van hulp).

De scores werden bepaald door twee observanten, op basis van een tienpuntsschaal. Na onderling overleg werden gezamenlijke scores bepaald. In totaal zijn er drie metingen verricht in drie jaar; te weten een nulmeting in 2005, een meting na de training (2006) en een follow-up meting na een jaar (2007).

Vanwege het vertrek van een aantal begeleiders naar andere woningen zijn er uiteindelijk drie metingen gedaan bij drie begeleiders.

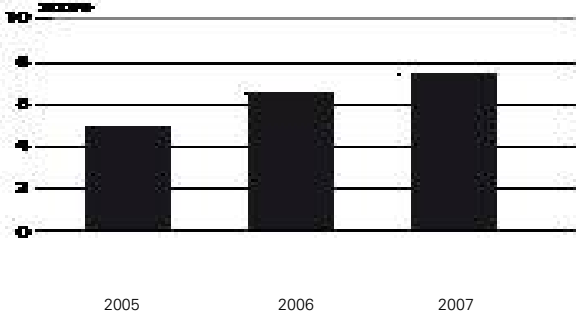
Tabel 1 en 2: de gemiddelde scores van de begeleiders per jaar.

Uit de tabellen blijkt dat er op alle punten sprake is van vooruitgang. De meeste ontwikkeling is te zien op de punten Gemeenschapsvorming (toename van 4,7 punt), Verbondenheid (toename 3,3 punt), Ondersteuning (3 punten), Warme interacties (3 punten) en Veiligheid (2,7 punten). De minste ontwikkeling is waar te nemen op de punten

Oogcontact, Fysiek contact, Bieden van hulp, Gebruik van stem en Communicatie (alle een toename van 1,7 punt).

Tabel 3: gemiddelde scores over alle items

In zijn totaliteit gaat de kwaliteit van de interacties van een 4,9 naar een 7,4.

Effecten

Wat is het effect van werken volgens Gentle Teaching op de waarneming en vaardigheden van begeleiders? Hoe kunnen we deze waarneming verder ontwikkelen en hun vaardigheden verbeteren?

Bij het onderzoek is gebruik gemaakt van een half gestructureerd interview met vier begeleiders; twee waren afkomstig uit een team met meer ervaring en twee uit een team met minder ervaring met Gentle Teaching. Op basis van de analyse van de interviews is een praktijktheorie gevormd. Vervolgens hebben alle vier de begeleiders situatieschetsen gemaakt van totaal tien situaties met twee cliënten. Deze situatieschetsen zijn met elkaar vergeleken en geanalyseerd. Ten slotte zijn de praktijktheorie (wat begeleiders zeggen te doen), de praktijk (wat begeleiders doen) en de methode Gentle Teaching met elkaar vergeleken.

Uit de analyse van de interviews kwam naar voren dat de verhalen van begeleiders met meer ervaring in Gentle Teaching meer intern consistent en eenduidig waren dan die van minder ervaren begeleiders. Ook kwamen waarneming en visie van meer ervaren begeleiders onderling meer overeen.

Begeleiders met meer ervaring in Gentle Teaching gebruikten vaker woorden als 'veilig en geliefd' en minder woorden als 'structuur en duidelijkheid'. Daarnaast hechtten zij in hun verhalen expliciet veel belang aan non-verbale vaardigheden en observaties.

Uit de analyse van de praktijksituaties bleek dat op momenten van stress (bij agressie of tijdsdruk) minder vanuit de principes van Gentle Teaching wordt gewerkt en meer vanuit een gedragsstructurende benadering. Zo kozen begeleiders bijvoorbeeld een aantal keer voor het afzonderen (op kamer of in afzonderingsruimte) van de cliënt, omdat er onvoldoende tijd of mankracht aanwezig was. Het afzonderen werd ook gebruikt met het doel rust te bieden en prikkels van buitenaf te verminderen. Opvallend was dat, wanneer de begeleider vooraf al had gedacht aan de afzonderingsruimte als een mogelijke oplossing, deze ook eerder gebruikt werd.

Bij het vergelijken van theorie en praktijk viel op dat meer ervaren begeleiders meer non-verbaal gericht zijn en ook meer non-verbale vaardigheden gebruiken. Begeleiders met minder ervaring met Gentle Teaching zijn meer verbaal gericht en zien hun non-verbale interventies niet als belangrijk voor het succes van hun handelen. Ook is de overeenkomst tussen praktijk en praktijktheorie bij begeleiders met

meer ervaring groter. Ze zijn zich meer bewust van hun manier van werken.

Achterkant van het gedrag

Als we tenslotte de praktijk van de Prinsinstichting vergelijken met de methode Gentle Teaching dan zien we dat er bij beide wordt gekeken naar dat wat er achter het gedrag van de cliënt schuil gaat. Om het gedrag van de cliënt te begrijpen zoeken begeleiders van de Prinsinstichting eerder naar kortetermijn oorzaken (gebeurtenissen die nacht of de vorige dag). Ze kijken minder naar de levensgeschiedenis van de cliënt. Ook stellen de begeleiders zich meer kortetermijn doelen, zoals: dat de cliënt rustig wordt of rustig aan de dag kan beginnen en niet zo zeer doelen in termen van relaties. Bij agressie laten begeleiders verschillende reacties zien, die afwijken van de principes van Gentle Teaching, zoals: de cliënt emotioneel neutraal benaderen, de cliënt confronteren met eigen gedrag of overgaan tot afzonderen. De begeleidster die het langst met Gentle Teaching werkte, paste de principes het meest consequent toe. Zij nam in haar taal en non-verbale uitingen geen afstand van de cliënt op het moment van agressie. Over het algemeen waren alle vier begeleiders bereid kritisch te kijken naar hun eigen handelen. Voor de meer ervaren begeleiders was het meer vanzelfsprekend om hierbij stil te staan.

Conclusie en aanbevelingen

Een jaar na het volgen van de basistraining is er vooruitgang waar te nemen op alle geobserveerde punten. Begeleiders die langer met Gentle Teaching werken, gaan meer praten en denken volgens de uitgangspunten van Gentle Teaching. Zij ontwikkelen ook vaardigheden die meer in overeenstemming zijn met de benadering van Gentle Teaching. Ze gaan zich meer op de relatie richten en minder op het gedrag van de cliënt. Deze ontwikkeling zet door, ook als begeleiders al enkele jaren met Gentle Teaching werken. De ontwikkeling van non-verbale vaardigheden (en het besef van het belang hiervan) blijft in eerste instantie achter, maar naarmate begeleiders langer met Gentle Teaching werken komt ook dit op gang.

Ronald Vader (links) en begeleider Floris van de Kamer in dialoog volgens Gentle Teaching: met gebruik van ogen, handen en mond

Alle begeleiders gaven aan het leuk te vinden om deel te nemen aan dit onderzoek en bevraagd te worden over hun gedachten en ervaringen. Zij zeiden dat deelname aan dit onderzoek en het werken met Gentle Teaching hebben bijgedragen aan hun bewustwording en verdere persoonlijke en professionele ontwikkeling.

Verder valt op dat als begeleiders zich niet veilig voelen (bijvoorbeeld door tijdsdruk, agressie van cliënten) zij terugvallen op meer gedragsstructurende begeleidingstijlen. Verbetering van de randvoorwaarden (meer tijd, kleinere groep) kan er voor zorgen dat er meer gewerkt wordt volgens de principes van Gentle Teaching.

De meeste begeleiders in dit onderzoek bieden cliënten tijdens momenten van agressie veiligheid door hen naar hun kamer te brengen. Dit wordt in de praktijk vaker toegepast dan op basis van de principes van Gentle Teaching verwacht mag worden. Deels heeft dit te maken met het feit dat de belangen van alle cliënten binnen de woning moeten worden afgewogen. Een aantal keer geven begeleiders echter aan dat het alleen laten van de cliënt op zo'n spannend moment de enige manier is om de cliënt veiligheid te bieden. Is dit een verschil in visie of moet dit aspect binnen de Prinsenstichting nog verder ontwikkeld worden?

Omdat de non-verbale vaardigheden moeilijker te ontwikkelen zijn, zal er in de cursussen voor deze vaardigheden meer specifieke aandacht

moeten zijn. Ook in het traject na de cursus is het belangrijk dat begeleiders zich bewust blijven van hun non-verbale communicatiemogelijkheden, door regelmatige reflectie op hun handelen met rapportage, analyse van video-opnames en gesprekken met meer ervaren collega's.

Laurence van Rossem *is psycho(spell)therapeut en gz-psycholoog*, Simone Schipper *is gz-psycholoog en orthopedagoog*; Roos Sturop, Johanna Plug en Desiree Martius *zijn psycholoog*. *Allen zijn verbonden aan de Prinsenstichting.*

Gebruikte Literatuur

Gentle Teaching, een weg van hoop voor mensen met bijzondere kwetsbaarheden, Siekamp, P. van de, Uitgeverij Nelissen, Soest, 2005, 196 pag, € 25,20, ISBN 9789024416752

Feeling at Home is where the heart must be; home making for children and adults with broken hearts, Mc Gee, J. J., te downloaden via www.gentlelearning.com/site/new_book/default.asp

Hermeneutische psychotherapie in de zwakzinnigenzorg, het methodisch handelen van speltherapeuten, Rossem, L. van., Vereniging 's Heeren Loo, Amersfoort, 1993.

Reactie

Paula Sterkenburg

Binnen de professionele zorg voor mensen met een verstandelijke beperking is er een trend zichtbaar naar het evidence-based maken van de zorg. Dit wil zeggen dat wij de methodieken die we binnen de zorg gebruiken, steeds vaker evalueren en dat we aan de hand van de resultaten *evidence-based* richtlijnen voor zorg ontwikkelen. Het gaat erom dat wij onderzoeken of de interventie waarvan wij denken dat deze effect heeft ook werkelijk het gewenste resultaat oplevert. Het praktijkonderzoek in dit artikel is hier een mooi voorbeeld van. De auteurs rapporteren over het effect van het invoeren van Gentle Teaching op de waarneming en vaardigheden van begeleiders. Eigenlijk is deze benadering verrassend. Internationale publicaties rapporteren over de effecten van Gentle Teaching voor cliënten en kijken of Gentle Teaching effectiever is dan het gebruik van andere methodieken. Omdat de professionele zorg ten behoeve van cliënten wordt aangeboden, is rapporteren over het effect van deze benadering voor cliënten mijns inziens niet achterwege te laten. Mogelijk kunnen de auteurs hierover verslag doen in een vervolgartikel.

De beschreven resultaten zijn gebaseerd op de analyses van drie begeleiders die over een periode van twee jaar zijn gevolgd (augustus 2005 tot augustus 2007). Een aantal begeleiders, die mee-

deden in 2005, heeft binnen twee jaar het team verlaten. Hoeveel begeleiders aanvankelijk betrokken waren, wordt niet vermeld. Ook wordt niet genoemd wat de redenen zijn voor het vertrek van de begeleiders. Kan dit worden toegeschreven aan persoonlijke omstandigheden van de begeleiders (verhuizing/zwangerschap/promotie), de zorgzwaarte van de doelgroep of het gebruik van de methode? Wel wordt hiermee de ernst van discontinuïteit in de zorg bevestigd. Gentle Teaching lijkt de sensitiviteit van begeleiders te vergroten. Sensitiviteit is een belangrijke eigenschap, zo blijkt uit de gehechtheidstheorie, voor het vergroten van het gevoel van veiligheid bij cliënten. Echter, tijdens stressvolle momenten lijken begeleiders hier terug te vallen op een gedragsstructurende begeleidingstijl, die dan haaks staat op deze oriëntatie. Het VU/Bartiméus-onderzoek Integratieve Therapie voor Gehechtheid en Gedrag (ITGG) toont aan dat ITGG, een behandeling bestaande uit een combinatie van gehechtheidstherapie en gedragstherapie, voor de onderzochte groep cliënten een effectievere behandeling blijkt te zijn dan alleen gedragstherapie. Dit onderzoek volgend kan worden verwacht dat Gentle Teaching gecombineerd met gedragstherapie (met positieve beloning) voor sommige cliënten effectiever zal zijn dan de alleen

op het ontwikkelen van relaties gerichte Gentle Teaching. Dan gaat het erom vanuit een relatie cliënten met positieve beloning te begeleiden in het aanleren van nieuw gewenst gedrag. Dit heeft een andere inhoud dan de beschreven gedragsstructurende begeleidingstijl. In internationale publicaties wordt Gentle Teaching vergeleken met gedragsmodificatie, maar niet met een gecombineerde benadering. Mogelijk is het evalueren van een integratieve benadering gericht op relaties en gedrag een overweging voor een vervolgstudie.

Wetenschappelijk en praktijkgericht onderzoek wordt als derde taak genoemd in het Beroepsprofiel van de orthopedagoog en psycholoog in de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking (zie: www.nvo.nl of www.psynip.nl). De auteurs laten zien dat zij deze beroepstaak serieus nemen. Dit artikel kan collega's zeker inspireren om ook het effect van aangeboden interventies te onderzoeken en daarover te rapporteren. De aan de universiteiten verbonden onderzoekers denken graag mee bij het opzetten van praktijkgericht onderzoek.

Paula Sterkenburg *is gz-psycholoog/docent, Vrije Universiteit Amsterdam, afdeling orthopedagogiek en Bartiméus Doorn, afdeling psychotherapie.*